

Навуч. Г.А. Каральчук
Навук. кіраўнікі А.С. Жылінская, А.І. Татарчук, настаўніцы
беларускай мовы і літаратуры
(ДУА “Сярэдняя школа №10 г. Пінска”)

**БІЛІНГВІЗМ ВАКОЛ НАС: ДЗЕ І ЯК ЖЫВЕ БЕЛАРУСКАЯ
МОВА? (НА ПРЫКЛАДЗЕ ВОНКАВАЙ ІНФАРМАЦЫІ,
НАЗВАЎ ГАНДЛЁВЫХ АБ’ЕКТАЎ, ПРАДУКТОВЫХ
І ПРАМЫСЛОВЫХ ТАВАРАЎ, ГРАМАДСКАГА
ТРАНСПОРТУ Г. ПІНСКА)**

Слова, мова – вялікая тайна. Усе рэлігіі лічаць іх дарам божым, які чалавек атрымаў разам з жыццём.

Мае назіранні, мае ўражанні, сустрэчы і знаёмствы, у ходзе работы над даследчай, яшчэ раз упэўнілі мяне ў праўдзівасці выказвання Якаба Гагебашвілі, што “родная мова звязана з чалавекам не знешне. Яна не падобная на адзенне, мяняць якое можна лёгка і бяшкодна. Родная мова – невычэрпны скарб, бясконцы сшытак, у якім захоўваецца ўсё багацце розуму, фантазіі сэрца, думкі, пачуццяў народа, багацце здзейсненага і перажытага народа”.

Гісторыя сведчыць, што няма і не можа быць ні асобнай нацыянальнай культуры, ні асобнай нацыянальнай мовы без кантактаў, без узаемадзеяння з іншымі культурамі і мовамі. Такія кантакты могуць мець розную накіраванасць, розную інтэнсіўнасць і розныя вынікі.

У сілу пэўных гістарычных, сацыяльных і геапалітычных прычын беларуская мова не стала пакуль асноўным і адзіным сродкам камунікацыі ў нашай рэспубліцы. Для большасці жыхароў Беларусі гэтую ролю выконвае руская мова, хоць абедзве мовы (руская і беларуская) маюць роўныя правы на заканадаўчым узроўні. Такую моўную з’яву навукоўцы абазначаюць як білінгвізм (двухмоўе).

Блізкароднасны характар беларуска-рускага двухмоўя і сёння стварае цяжкасці для яго носьбітаў пры авалодванні гэтымі мовамі, бо, нягледзячы на структурнае падабенства гэтых моў, кожная з іх мае свае спецыфічныя рысы, якія павінны ўлічвацца ў маўленні. Ігнараванне гэтых рыс прыводзіць да памылак, *інтэрферэнцыі*¹.

Я вырашыла зірнуць на гэтую праблему вачамі звычайнага гараджаніна, які не мае спецыяльнай мовазнаўчай адукацыі. Як жа

¹ *Інтэрферэнцыя* – [ад лац. *inter* — узаемна і *ferens, ferentis* — які нясе, пераносіць]. Узаемапрацікненне моўных элементаў у выніку кантактавання моў.

суіснуюць гэтыя дзве мовы ў межах Пінска? Дзе і як жыве беларуская мова?

Я адправілася на вуліцы нашага горада: прааналізавала вонкавую інфармацыю, змешчаную на білбордах, шыльдах, наведала магазіны, якія ўтрымліваюць у сваёй назве беларускія словы, звярнула ўвагу на этыкеткі і ўпакоўкі найбольш распаўсюджаных прадуктовых і прамысловых тавараў, праехалася ў грамадскім транспарце. Асабліва мяне зацікавілі тыя аб’екты, дзе адначасова ўжываюцца (суіснуюць) беларуская і руская мовы. Перада мной паўстала пытанне: ці не прывядзе такое суіснаванне да страты “чысціні” адной і другой мовы?

Гіпотэза: мяркую, што адначасовае выкарыстанне дзвюх моў у адной інфармацыйнай плыні негатыўна ўплывае на авалодванне мовамі, чалавек перастае бачыць спецыфічныя рысы кожнай з іх і ўспрымае такую падачу інфармацыі як норму. У выніку – страта індывідуальнасці і чысціні моў.

Маё даследаванне пацвердзіла гіпотэзу, што адначасовае выкарыстанне дзвюх моў у адной інфармацыйнай плыні негатыўна ўплывае на авалодванне мовамі, чалавек перастае бачыць спецыфічныя рысы кожнай з іх і ўспрымае такую падачу інфармацыі як норму. Каб даказаць гэта, я, па-першае, пазнаёмілася з працамі вядомых мовазнаўцаў па дадзенай тэме; па-другое, знайшла праяўленні двухмоўя ў вонкавай інфармацыі, назвах гандлёвых аб’ектаў, прадуктовых і прамысловых тавараў, грамадскага транспарту горада Пінска; па-трэцяе, прааналізавала атрыманую інфармацыю, класіфікавала яе і вылучыла варыяцыі праяўлення білінгвізму, прасачыла яго ўплыў на чысціню абедзвюх моў.

Вонкавая інфармацыя ў выглядзе білбордаў, шыльд падаецца як на рускай, так і на беларускай мове. Але ёсць і змешванне моў у адной моўнай плыні: частка інфармацыі падаецца на рускай мове, частка – на беларускай. Знайшліся і нейкія «моўныя гібрыды», дзе ў адной назве адначасова выкарыстоўваюцца словы абедзвюх моў. Тут варта не разгубіцца, дзе пачынаецца беларуская мова, а заканчваецца руская або наадварот. Усю сабраную інфармацыю я размясціла ў табліцы “Мова вонкавай інфармацыі”.

Гандлёвыя аб’екты горада Пінска ўтрымліваюць у сваіх назвах як рускую, так і беларускую мову. Ёсць назвы з выкарыстаннем слоў абедзвюх моў адначасова, што вядзе да парушэння чысціні, стварэння “моўных гібрыдаў” або трасянікі. Дадзеную інфармацыю я размясціла ў “Адраснай кнізе”. Больш дэталёва месцазнаходжанне аб’ектаў можна знайсці на серыі карт-паштовак “Тут “жыве” беларуская мова”.

Усё гэта падштурхнула мяне “ўнармаваць” назвы гандлёвых аб’ектаў (у адносінах выкарыстання рускай ці беларускай моў у іх назве), адным словам, адчуць “смак” літаратурнай мовы, як рускай, так і беларускай. Вынік сваёй працы я аформіла ў выглядзе табліцы “Варыяцыі ў назвах гандлёвых аб’ектаў г. Пінска”.

Што датычыцца мовы на ўпакоўках прадуктовых і прамысловых тавараў, то сітуацыя амаль аналагічная. Тавары, на ўпакоўках якіх ёсць беларуская мова, прыцягваюць увагу пакупнікоў. І гэтым многія карыстаюцца. Усё гэта, безумоўна, добра. Але ёсць і адмоўны бок: арфаграфічныя памылкі, адначасовае выкарыстанне ў назве лексічна несумяшчальных слоў. Грэбаванне правіламі чыстага білінгвізму вядзе да страты асаблівасцей літаратурных нормаў рускай і беларускай моў і стварэння “моўнай мяшанкі”. У ходзе работы на дадзеным этапе, стварыла “Каталог мясной прадукцыі “са смакам беларускай мовы””, кадастр “Мова назваў тавараў і інфармацыі на іх упакоўцы”, дзе звярнула ўвагу на моўнае афармленне ўпакоўкі, вытворцу тавару, аформіла “рэзюмэ” тавараў.

Грамадскі транспарт горада Пінска ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму не аддае перавагу ні рускай мове, ні беларускай у поўным аб’ёме. Мовы “змешваюцца”, тым самым страчваюць сваю індывідуальнасць, парушаюцца нормы літаратурнай мовы. Толькі рачны вакзал выкарыстоўвае адну мову – рускую.

Знайшлося адзінае месца ў горадзе, дзе “жыве” толькі беларуская мова. Гэта крама з нацыянальным каларытам “Мой модны кут”.

Значнасць дадзенай працы бачу ў тым, што я змагла ўнесці свой, хоць і невялікі ўклад у паляпшэнне моўнай сітуацыі ў маім родным горадзе: зняты з вытворчасці хлеб пад назвай “Сапраўдны обычны”, выпраўлены арфаграфічныя памылкі на ўпакоўцы хлеба “Сяброўскі”, на раскладзе руху на чыгуначным вакзале, шылдзе платформы № 7 аўтавакзала, на раскладзе руху аўтобусаў на прыпынках грамадскага транспарту, ануліравана шылда “Мастерня”.

Некаторыя з нас нават не заўважаюць памылак у паўсядзённым жыцці: на тэлебачанні, у газетах, у часопісах, у аб’явах, у рэкламных праспектах і г.д. Не трэба быць абыякавымі да ўсяго таго, што звязана з тваёй малой радзімай. Хваляванні за родную мову натхнілі мяне на стварэнне сацыяльнага роліка “Пінск – сэрца Палескага краю”.

Я люблю свой Пінск, радуся кожнаму яго поспеху, кожнаму пабудаванаму новаму дому, адзначаю і цаню тых добрых змены, што адбыліся ў ім.